

ГТАМР 17.07.31

ӨТЕЖАН НҰРҒАЛИЕВТІҢ ФИЛОСОФИЯЛЫҚ ЛИРИКАСЫ

М.Р. БАЛТЫМОВА^{[0000-0002-2758-84361]*}, **Н.С. ЧАПАЙ**^[0000-0002-0300-319X2]

Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, Ақтөбе, Қазақстан

*e-mail: mbr76@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада көрнекті ақын Өтежан Нұрғалиев шығармашылығы, соның ішінде ақын мұрасындағы философиялық көзқарастары жан-жақты талданған. Ақынның әр өлеңінің мән-мәтінінен көрініс беретін автордың ішкі толғанысы, шығармашылық шабыты мен оны оқырманға жеткізудегі бейнелі сөздері Өтежан Нұрғалиевті басқа ақындардан ерекшелеп тұрады. Пәлсапа ұғымы тек қана қоршаған ортаның, білім мен ғылымның, қоғам мен мәдениеттің ғана емес, сонымен қатар адамның да өзін де түсінуге ұмтылатын күрделі де мағыналы ұғым. Өзінің қамтитын мәселесі жағынан да ол біршама ғылымдармен тығыз байланыс орнатады. Философияның әдебиетпен тығыз байланысы қазіргі заманғы қарастыратын мәселелерімен, ой-пікірлерімен тарихи үрдіске әсер етеді. Бұл ретте ақынның адамның ішкі рухани болмысы мен адамгершілік жөніндегі терең ойлары және өмір құбылыстары туралы білдірген пікірлері оның шығармашылығындағы автордың өз бейнесін танытатын көркемдік шеберлігі ретінде талданады. Ақынның «Афина мектебі» жинағында қоғамда бір рет жалт етіп, жоқ болатын жағдайлар мен өзгерістер жоқ. Автор бұл еңбегін жазуда басты мақсат етіп Адам Ата мен Науа Анадан басталған бүкіл адамзаттың жағдайын жырлауды алған, сондықтан ертедегі бағзы замана сазы, өлім мен өмір, тағдыр мен тіршілік, жақсылық пен жамандық сынды мәселелер көтерілген.

Түйін сөздер: философиялық лирика, әдебиет, поэзия, қоғам, мәдениет, жаратылыс, дін.

Өзі өмір сүрген заман шындығын ақындық шалқар шабытымен жырлай отырып, тұтастай бір дәуірдің поэтикалық панорамасын беруді мақсат тұтқан Өтежан Нұрғалиевтің шығармашылық жолы – төл әдебиетіміз үшін айрықша құбылыс.

Ақын Өтежан Нұрғалиевтің қаламынан шыққан әрбір туындының ұлттық бояуының сипаты қалың қазақы лирикадан «қарасөздік» сұсты, әрі ащы ақиқат жыршысына айналуымен құнды. Әлемдік пәлсапа бастауы саналған грек ойшылдарын бетке ұстай отырып, ғаламзат пен адамзат жаратылысы, өмір мен өлім, жақсылық пен жамандық, болмыс сырын және де соғыс жылдарындағы ел басына түскен ауыртпашылық, балалықсыз өткен сәби шақ, қажыр-қайрат пен ізгілік сезімдерін көркем сөзбен бейнелі өрнектеуі – оның әдебиет әлеміне әкелген батыл қадамы еді.

Ақынның философиялық лирикасы турасында сөз қозғамас бұрын, ең алдымен, пәлсапа ұғымының мәнін ашып алайық. Пәлсапа – бұл даналыққа ұмтылу. Ол өзінің бойына барлық білімдерді сіңіреді, өйткені жеке ғылымдар әлемнің тұтас бейнесін түсіндіріп бере алмайды. Сол себептен де оның жетекші мәселесі – ғаламның бар екендігі. Пәлсапа тек қана

қоршаған ортаның, білім мен ғылымның, қоғам мен мәдениеттің ғана емес, адамның да өзінде түсінуге ұмтылады. Соған сәйкес, өзінің қазіргі заманғы ой-пікірлерімен тарихи үрдіске әсер етеді. Осы ретте философия ғылымдарының докторы, профессор Ә.Тұрғынбаев пәлсапа ұғымы жөнінде: «...Пәлсапаның негізгі мәселесінің мәні шындықтың екі негізгі типінің – объективтік, материалдық және субъективтік, идеялық жақтары бар екенін және олардың қайсысы алғашқы, қайсысы кейінгі екенін мойындауда... Пәлсапаның негізгі мәселесі материалдық пен руханилықтың қайсысы алғашқы деумен ғана шектелмейді. Ол сонымен қатар материалдық деп нені, руханилық деп нені түсіну керек деген сұрақты да қамтиды. Осыған байланысты материализмнің ішінде де, идеализмнің ішінде де негізгі философиялық мәселені қоюына, шешуіне қарай түрліше тармақтар пайда болады» [1, 13-б.], - дейді.

Ұлы жазушылардың еңбектерінде де, әдеби шығармашылықтың материалы мен тілінде де тұтас пәлсапалық көзқарастардың түпкі өзегі жатыр. Ежелгі дәуірдегі төл әдебиетіміздің де толғау ақындарының шығармашылықтарына пәлсапалық көзқарастардың арқау болғандығын аңғарамыз. Абай Құнанбайұлы, Шәкәрім Құдайбердіұлы бастап дамыта түскен дәстүрлер тағы бар. Яғни, қазақы дәстүрдегі пәлсапа көркем сөз арқылы ой-толғау туғыза білуінің арқасында ақын-жазушыларымыздың, жыршы-жырауларымыздың туындыларында өзгеше бір сипат алады. Бұл ретте философ ғалым Ә.Нысанбаев: «дала поэзиясы – қазақы дүниетануды түсінудің, халықтың өзін-өзі танудың қайнар бұлағы. Мұнда дүниенің қазақы ұлттық түсініктегі бейнесі, философиялық және поэтикалық астары қабыса, асқан көркемдікпен кестеленген. Халқымыздың кемел ойы, пәк гуманизмі, асыл мұраты, терең сезімі, ұлт болып ұйысу тарихы, өкініштері мен сүйініштері – бәрі-бәрі оның поэзиясында сайрап жатыр. Қазақ поэзиясы – қазақ халқының рухани даму эволюциясының шежіресі іспеттес. ...Ендігі жерде өзіндік «менін» сақтауға ұмтылған әрбір жұрт, ең алдымен, тарихи жадын, бірегей ойлау машығын, өзіндік дүниетанымын, ана тілі мен ерекше ділін, төл мәдениетін дамыту, аман алып қалу жолында жанталасуы қажет. Себебі, қазақ жыры бар кезде, оны оқитын ұрпақ өсіп-өніп жатқан кеңістікте қазақ ұлты да ғұмыр кеше бермек» [2], - деп ой қозғайды. Ал философиялық лирика – көпқабатты (көркемдік, эстетикалық, танымдық, діни аспектісі астасқан) жанр.

Белгілі сыншы С.Әшімбаев: «Қазіргі қазақ әдебиетінің даму тарихында алпысыншы жылдардың алар орны айрықша. Себебі, осы мерзім аралығындағы әдебиетіміздің творчестволық өсу, толысу, толығу жағы басқа уақыттармен салыстырғанда ерекше көзге түседі. Алпысыншы жылдар аумағында әдебиетіміздің барлық жанрларында ізденіс үстінде ілгерілеу процесі болды. Осы кезеңде әдебиет табалдырығын аттағандар санымен де,

сапасымен де өзгеше жақсы әсер қалдырады. Бүгінде бұл толымды толқын өкілдері әдебиеттің қай саласында да өндіре жазып өнімді еңбек етіп келе жатыр... Біз сөз қозғағалы отырған Өтежан Нұрғалиев осы тегеурінді буынның тең ортасынан орын алады» [3, 8-б.], - деп ақын тұлғасы мен шығармашылығы туралы орамды ой айтады.

Зерттеушілер Өтежан еңбегін үшке бөледі. Бірінші – лирикасы, екінші – өмірбаяндық балладалары («Соғыстың соңғы жазы»), үшіншісі – философия тақырыбына жазылған «Афина мектебі». Ақын қаламынан туған отызға жуық жыр жинағы басылды. Олар: «Менің махаббатым», «Түрлі түсті кітап», «Ақ нәсер», «Нәсерден кейін», «Кемпірқосақ», «Қайыңды тоғай», «Ай астында ақ боз үй», «Таңдамалы», «Соғыстың соңғы жазы» (4 кітап), «Афина мектебі», тағы басқа еңбектері. Өмірінің соңғы жылдары 1000-ға жуық өлең, балладалар жазған.

Ақын Өтежан Нұрғалиевтің пәлсапалық көзқарастары көркем әдебиетімізде терең орын алады. Ертедегі бағзы заман, өлім мен өмір, тағдыр мен тіршілік, жақсылық пен жамандық сынды мәселелерді көтеретін ақынның «Афина мектебінде» қоғамда бір рет жалт етіп, жоқ болатын жағдайлар мен өзгерістер жоқ. Себебі автор бұл еңбегін жазуда Адам Ата мен Хауа Анадан басталған бүкіл адамзаттың жағдайын жырлауды басты мақсат етіп алған. Ақынның тіршіліктің шынайы философиясын танудың өрісін осылайша өткеннен іздеуі оны «Афина мектебіне» әкелді. Ол өзінің «Афина мектебі» кітабында көне грек философиясының шытырман тарихын баяндай отырып, арасына қазақ даласының кейіпкерлерін қосады және оның ойынша, әрбір ауылдың ақсақалы Сократтан немесе Гераклиттен кем емес.

Автордың осы «Афина мектебі» жайында жазған сөзінен үзінді келтірсек: «...Игіліктің ерте-кеші жоқ, құдай сәтін қаласа, енді жарық көргелі тұрған бұл кітапқа адамзаттың дана ойының бесігі болған бағзы заман даналары өзек етілді. Мен Грецияда болған да емеспін, оның тілін де оқыған емеспін, өнеріне де етене қанық емеспін. Мүмкін, сондықтан ба екен, мұсылман пәлсапасының өзегіндей Зұлқарнайынға тәрбиеші болған Аристотель, оның ізгілік, ар, иман туралы қалдырған мұрасы мені қатты тебірентті. Сократтың тағдыры, оның Абай үлгі ұтқан хакімдігі өз алдына бір төбе тақырып болды. Ал Платонның бүкіл философиялық ойлау жүйесі, оның өз тағдыры, надандықтың қара түнегін сәулелендірген ойлары, диалогтары менің жан дүниеме өлең боп енді. Телевидениеде балаларға, мектеп жасындағы жеткіншектерге хабар арқылы да біраз насихаттаған бұл ойларым оқырман алдына барса, оның бағасын оқығандар берер күн туса, одан үлкен не мұрат бар?..». Автордың бұл сөздерінен біз аталмыш еңбектің бірден жарық көрмей, бірнеше жыл суырмада жатқандығын аңғарамыз. Өз ойын автор мынадай пәлсапалық көзқарастарымен аяқтайды: «...Аспанда жалғыз билеуші бар –

Әлемді, сөзді сол жаратса, оның жалғыз қызы Афина философияны кілемнен тоқып, Аспанның әміршісі Аполлон күйменен шерткен екен. Қазақтың әр ауылында байлап қойған аттай төбе бар, төбе басында тқбеби ақсақал бар. Қазаққа ақылды ызындаған жел айтпайды, ақсақал тебіренгенде аузынан төккен маржандай билік, лағылдай мақал, мәтел айтады. Әр ақсақалымыз бір-бір Сократ болса, әр заманымыз бір билік болса, біз неге жерден бас көтермейміз! Қазаққа философтар аспанынан жұлдыз теретін, оны ақын арқылы жазып беретін күн туды. Менің айтарым осы» [4, 4-б.]. Еңбектің атауының өзінің «Афина мектебі» деп аталуының өзінде үлкен бір мән-мағына жатқан секілді. Афина қаласы – ежелгі өркениет орталықтарының бірі, Грекияның астанасы. Қала-мемлекеттің қалыптасу тарихын баяндайтын негізгі еңбек те Аристотельдің «Афина политиясы» болып табылады. Афиналықтар шежіресі бойынша, қала Афина акрополинің төңірегінде таңдаулы рулық қауымдарды біріктірудің нәтижесінде пайда болған. Әрбір елім, жерім, халқым, отаным деген азамат ұлтына қызмет етуге міндетті. Қызметтің түрін талдау өз мүмкіндігі мен рухына байланысты. Алайда Афина мектебінің сабағына үңілсек, қарапайым жандардың барлығы да ұлтына қызмет етіп, ұлтшылдық рухын көрсете алады. Ежелгі Афина азаматтарына эллада тілінде сөйлей алмайтындармен некеге тұруға заң жүзінде тыйым салынған. Бұл заң талабын орындау грек патриотизмі ретінде қабылданған және мемлекеттік дәрежеде насихатталып, бұлжытпай орындалған. Олай болса, ұлтшыл боламын деген қазақ азаматы мен қазақ азаматшасы не істеу керек?! Әрине, Афина мектебін негізге ала отырып, өзге тіл мен өзге діннің аясын шектейтін ұлттық намысты көтеру қажет.

Өтежан Нұрғалиевтің де «Афина мектебі» атты көлемді еңбегі өз мазмұнына Афина мектебі хақында «Төрт анық туралы. Будда мен Шәкәрім», «Дүниенің үш бағын ажырату», «Архимедті тірілту», т.б.; су идеясы турасында «Гомер мен Гесиод», «Фалес»; от идеясы немесе Гераклитке апарар жол хақында «Анаксимандр: адамның балыққа айналуы», «Анаксагордың соңғы сөзі», «Гераклит: жауыздыққа жауап берген жаңғырық»; Элеяның бірінші ұстаздары Ксенофон, Парменид, Зенонды; өмір сүру өнеріне қатысты «Бәрін білген адам өмір нәрін кері қарай шақырады», «Стойктер туралы. Зенон Стойк», «Эпикурдың бағы», «Қараңғыда күн сәулесін төгетін жыршы ғана» сынды мәселелерді қамтиды.

Осы еңбегіндегі «Өмір жыры» атты жыр жолдарында автор:

«...Ұсынды өмір кейде жалған. Жалған деген өмірің бе,
Шын дүниеге қол созуға – жұлдыздарға көңіліңде?
Көңілімізде қаймақ болса, Абай айтқан қаспақ жемің,
Неге мені пәс қыласың, жанартаудай асқақ демім?!»

Үлкен бақыт жолым емес, мезгіл де сол ұстаз айтқан,

Өсиеті сол өсиет, орындалмай, күшті азайтқан.

Діңкемізді құртқан да сол – байлық деген мұра ма екен?

Қол жетпейтін жалған мұрат неге Жолға тұрады екен?..» [4, 47-б.]. - деген сөздері арқылы бұл дүниенің жалған екендігін және де өмірдің мәні байлықпен, ақшамен өлшенбейтіндігін терең пәлсапалық ойымен жеткізе білген. Ал «Кір дүкенге, кілт мынау: ой кедейлігі – ең жаман кедейлік» өлеңінде автор:

«Есік алды адамдар, өзіміздей олар да,

Ашылуын күтеді оның тура сегіз боларда.

Біреулерге киім керек, біреулерге басқа бір

Қызық дүние, қызық өмір... бейне жанған тас көмір...

...Мен де сондай дүкен аштым сол көшенің бойынан,

Хабар берсем деген оймен ұлылардың ойынан...», - дейді. Өлеңнің осы тұстағы жолдарынан ақын өмірдегі ең жаман нәрсе – ойдың кедейлігі екендігін ашып көрсетеді, яғни адам ретінде ешкімге жақсылық жасай алмау, адамдық ойдың болмауы.

«...Арға сауда жүре алмайды, жанға сауда жүргенмен,

Кір, шырағым,

Бай боласың бұл дүкенде кіргеннен...». Бұл жолдардағы автордың «бұл дүкен» деген сөзді ерекше бөліп алуының себебі бар сияқты. «Дүкен» сөзін өзінің жыр жолдарына басты арқау етуінің астарында да терең мағыналы ой жатқан секілді.

«...Байлық деген біреу болса, тазарады жүрегің,

Тек ештеңе білмейтін жан екенімді білемін», -

Деген ғой бұл Дүкен иесі, сөздің иесі Сократ,

Мен де талай Сократ болдым, Жар басында тоқырап...», - деген жолдарда «дүкен» сөзінің мағынасын автор сөз иесі деп көрсеткен грек ойшылы Сократтың ойларымен тоғыстырады. Яғни «дүкен» – көркем ойдың синонимі. Осы тұста автордың ақындық шеберлігі байқалады. «...Менің де дүкенім бар жылдар бойы жүрегімде ұйықтаған,» - деп, автор жан дүниесіндегі кемел ойларын оқырманға біртіндеп жеткізе бастайды. Өтежан Нұрғалиев өзіне дейінгі Ұлы Адамдардың ой-пікірлерін тұжырымдай келе, өзінен кейінгі ұрпаққа адамшылық мен адалдықтың, әділеттіліктің, дарқандық пен даналықтың мәнін осы бір жыр жолдары арқылы көрсетеді. Батыс философиясының негізін қалаушы ежелгі грек философы Сократты, «адамзаттың бірінші ұстазы», грек ойшылы Аристотельді, ежелгі грек материалист-философы Эмпедоклді, өзіміздің төл әдебиетіміз бен тарихымыздағы қоғам

қайраткерлері, қазақтың көркем ақын-жазушылары Сәкен Сейфуллин, Сәбит Мұқанов, Бейімбет Майлинді өлең жолдарына кірістіре келе, өзінің терең пәлсапалық ойларының бастауында осы ірі тұлғалардың білім-тәжірибесі жатқандығын көрсетеді.

«...Кірсін менің Дүкеніме туған жердің ұл-қызы...

...Сырым да осы, жырым да осы туған елге айта алған,

Көздің ақ пен қарасындай ұясында шайқалған...

...Ашық тұрған терезенді батқан күнге тапсырып,

Келер күнгі таза ауаңа тілейін мен жақсылық!» [4, 24-32 б.], - деп жыр жолдарын аяқтай келе, «дүкенінің» кілтін, өмірдегі бар жиған білімі мен тәжірибесін саналы ұрпақтың қолына табыстайды.

«Афина мектебіне» енген «Дүниенің үш бағын ажырату» деген тағы бір өлеңінде:

«...Үш бағы бар дүниенің, Бірі – оның Жастығы...

Екіншісі – сол арқылы Дүниені тануы...

Үшінші Бақ – Ақыл Бағы, кемелденген Ой бағы...» [4, 19-б.], - деп, дүниенің үш бақытын сараласа, «Даудың басы – біреуге зорлық жасасам екен» өлеңінде пендешілік, адам бойындағы жағымсыз қасиеттер мен пендешілікпен жасайтын іс-әрекеттері жөнінде сөз қозғалады.

«Ерте деме Ештеңені, Ақымақ деп және айтпа,

Ақымақты дәл бағалап, Өшпенділік молайтпа!» [4, 273-б.] - деуі арқылы кез келген жағдайда сабырлылық сақтай білу керектігін, ойланбай сөйлеудің артының еш жақсылыққа апармайтындығын, адамдардың құбылмалы мінез-құлқы мен жағымсыз қылықтарының адамдық көркінен айыратындығын меңзейді. «Бес саусақ бірдей емес» демекші, адамның да мың түрлі түрі бар. Ал сол мыңның арасынан ерек болып ерекшеленудің жалғыз жолы ретінде автор елден бұрын жете алмайтын дәрежеге жүгірмеуді, өзіндік дегеніңе жетсең де соның лебіне масаймауды, ешкімді ренжітпей, әлсіздерді жылатпауды тілге тиек етеді. Бұдан Өтежан Нұрғалиевтің «Афина мектебі» хақында жазылған өлеңдерінің астарында мол мағына жатқандығы аңғарылады. Жалпы ақынның лирикасындағы пәлсапалық ойлары өте күрделі, мағынасы терең. Ой-идеяларын да ашық түрде емес, астарлап тұрып жеткізеді. Қазақ поэзиясында ақынды өзге тұлғалардан ерекшелендіріп тұратыны да осы тұсы.

Ақын Өтежан Нұрғалиевтің шығармашылық портреті туралы жазушы, мәдениеттанушы Әуезхан Қодар өзінің «Еленбеген асулар» атты мақаласында «Афина мектебіне» қатысты былай дейді: «...Өтекеңнің грек антикасына баруы өте орынды. Сосын, шынын айту керек, көне грек мәдениеті аттап өтуге болмайтын мәдениет қой. Бұл – адамзат өркениетінің алғашқы

негідері салынған мәдениет. Сондықтан ол әрбір этностың, әрбір ұлттың жадында жаңғыруға тиіс. Өтекеңнің табысы мол, біздің философтардың өзі бұл тақырыпқа назар аудармай тұрғанда, Өтекең оны бізге поэзия тілімен жырлап берді. Мен, өз басым, Өтекеңнің тапқан осы үрдісі – Батыс мәдениетімен жақындасу, қазақ ұлтын жаңартуға, қайта түлеуге апаратын жол деп санаймын...» [5, 98-б.]. Автордың бұл ойымен толықтай келісуге болады.

«...От қалмайды жер астында жер үстіне шықпаған,

Сөз қалмайды жер үстінде мағынасын ұқпаған...

...Жер жұлдызы жақындайды жұлдыздарға көктегі

Бір жанатын кезеңдерге жетпесе де... жеткені.

Солай дейді Рафаэль – Искусство көктемі,

Аспан егер... мектеп болса, ол – Афина мектебі...», - деген өлең жолдары арқылы автор Афина мектебінің түпкі мағынасын толықтай ашып беріп тұр.

«...Дүниеге келген әрбір екі аяқты Пенденің –

Мен сенгенмін – жұлдызының жануына – сенгенмін...», - деп, жер бетіндегі әрбір адамның бұл өмірдегі өзіндік орны мен орындайтын миссиясы болатындығын көрсетеді.

«...Өз атымнан қосатыным, айтып-айтып шаршаған,

Ұлы Тудың астында тұр адал ниет барша адам.

Ту бетінде жалғыз тілек – Жер бетінде... Тыныштық...

Жер мен көкке сонда ғана тең орнайды Тыныштық...», - дей келе, автор сөзінің соңын:

«...Адам деген – дүниенің бір келетін қонағы,

Үзілмесін аспандағы жұлдызының жолағы...» [4, 356-б.], - деп аяқтайды.

Жазушы Ә.Кекілбайұлы Өтежан Нұрғалиев туралы: «Ерекше күйініп, ерекше түңілетін Өтежан Нұрғалиев әлі сол өте жұмбақ қалпында. Азу тигізбестей асау. Тіл тигізбестей тылсым. Оның тұңғиығына бойлаймын деп әлі талай ұрпақтың қары талады...», - деп сипаттайды [6, 5-б.]. Ақын шығармаларындағы жалпыадамдық құндылықтарды саралағанымызда, әсіресе, уақыт пен кеңістіктің атқарар рөлінің айрықша үлкен екеніне көз жеткіздік. Өйткені аталмыш қос философиялық категория әлемді танудың басты тіректері болып саналады. Уақыт пен кеңістік кейіпкерлер болмысын ашуда зор қызмет атқарады. Тарихи-реалды уақыттан әдеби-көркемдік уақыттың бір ерекшелігі сол, автор-баяндаушының немесе автор-кейіпкердің уақытты баяулату – ретродациялық тәсілдерді еркін қолдануында болса керек. Өйткені «көркем әдебиеттің уақытты тығыздай алатын, қысқартатын, ұзартатын пәрмені бар, олар сюжет дамытуға, психологизмді күшейтуге қызмет етеді» [7, 120-б.]. Сыршылдық және философиялық кеңдік Өтежан Нұрғалиев лирикасының басты мүддесі екені шүбәсіз. Сонымен

бірге ақындық қуаты мен эстетикалық талғамы үндесіп келіп, ерекше пафоспен асқақтатып берілген, қайталанбас осындай айқындаулармен даралана түседі. Тұтас өлеңнің жеткізер идеясы бар да, жекелеген шумақтар мен тармақтарда кейде астармен, кейде ашық айтылған кесек-кесек ойлар, үзік-үзік пайымдаулар, қысқа-қысқа философиялық түйіндер бар. Себебі өмір шындығы – тарихи, философиялық-эстетикалық ұғым. Ақын тек мағыналы ойларды, сұлу сөзбен безендіріп, белгілі бір ұйқасқа құрып бере салатын өнер иесі ғана емес. Әдеби қарымы қуатты, тілдік, стилистикалық қуаты бай, философиялық танымы жоғары, психологиялық қабілеті биік, эстетикалық тынысы кең сөз өнеріндегі әлеуеті жан-жақты ой иесі. Ақын Ө.Нұрғалиевтің философиялық мәнге құрылған терең тынысты жырларының ішінде ер мен ерлік, адалдық пен азаматтық, туған ел мен жерге деген сүйіспеншілік тақырыбындағы ойға құрылған өлеңдері ХХ ғасырдағы қазақ әдебиетінен маңызды орын алады.

Ойымызды түйіндейтін болсақ, «Афина мектебі» – Өтежан Нұрғалиевтің тосын үнді пәлсапалық ойларын толығымен жинақтаған еңбек. Ақынның Афина мектебі хақындағы терең ойлары оқырманды көне грек мәдениетінен хабардар еткізіп қана қоймайды, сонымен қатар өмірдің мәнін кеңінен ұғынуға, нағыз бақыттың кілтін табуға, әлемде тек бейбітшілік, тыныштық болғанда ғана, өмірдің мәнді болатындығын және де өмірдегі ең құнды нәрсе адам болып қалу, адамшылық екендігін де көрсетеді. Өтежан Нұрғалиевтің шығармашылығы әдебиетімізде соны қалпында айрықша орынға ие. Жоғарыда талдап көрсеткеніміздей, ақынның пәлсапалық көзқарастары да дүниенің өткінші, жалған екендігін сипаттап, өмірге шынайылықпен және шыншылдықпен қараудың керектігін ұғындырады. Ақын шығармалары өмірдің мәні мен қайшылықтары проблемасын өзектендіретін риторикалық фигуралармен, философиялық мәселе қоюмен немесе лирикалық сыршылдықпен аяқталып отырады.

Әдебиеттер тізімі

1. Тұрғынбаев Ә.Х. Философия: Оқулық. – Алматы: «Білім», 2005.
2. Нысанбаев Ә. Екі мың жылдық дала жыры Ахурамаздадан Маралтайға дейін // Қазақ әдебиеті. – 2001. – 29 маусым.
3. Әшімбаев С. Балладалар шерткен сыр // Кітапта: Өтежан. Мақалалар, естеліктер, арнаулар, сұхбаттар жинағы /Құраст. Е.Ашықбаев, Б.Бабажанұлы, Т.Тілеулесов, М.Балтымова. – Ақтөбе, 2018. – 297 б., суретті.
4. Нұрғалиев Ө. Афина мектебі: Өлеңдер. – Алматы: «Жазушы», 1996 – 360 б.
5. Нұрғалиев Ө. Соны сұхбаттар: 3-том. – Алматы: «Жазушы», 2015. – 288 б.

6. Алаш айнасы. Республикалық қоғамдық-саяси ақпараттық газет. – 2012. – 14 қыркүйек. – №162 (844). – 5 б.

7. Есембеков Т.О. Көркем мәтін теориясы: оқу құралы. – Алматы: «Қазақ университеті», 2015. – 186 б.

References

1. Turgynbayev A.H. Philosophy: Oqulyq. – Almaty: «Bilim», 2005. [in Kazakh]
2. Nysanbayev A. Eki myn zhyldyq dala zhyry Ahuramazdadan Maraltaiga deyin // Qazaq adebieti. – 2001. – 29 mausym. [in Kazakh]
3. Ashimbayev S. Balladalar shertken syr // Kitapta: Otezhan. Maqalalar, estelikter, suhbattar, arnalar zhinagy /Qurast. E.Ashyqbayev, B.Babazhanuly, T.Tileulesov, M.Baltymova. – Aktobe, 2018. – 297 b., suretti. [in Kazakh]
4. Nurgaliev O. Afinymektebi: Olender. – Almaty: «Zhazushy», 1996. – 360 b. [in Kazakh]
5. Nurgaliev O. Sony suhbattar: 3-tom. – Almaty: «Zhazushy», 2015. – 288 b. [in Kazakh]
6. Alash ainasy. Respyblikalyq qogamdyq-saiasi aqparattyq gazet. – 2012. – 14 qyrkuiek. – №162 (844). – 5 b. [in Kazakh]
7. Esembekov T.O. Korkem matin teoriyasy: oqu quraly. – Almaty: «Qazaq universiteti», 2015. – 186 b. [in Kazakh]

ФИЛОСОФСКАЯ ЛИРИКА ОТЕЖАНА НУРГАЛИЕВА

М.Р. БАЛТЫМОВА*, Н.С. ЧАПАЙ

Актыбинский региональный университет имени К. Жубанова, Актобе, Казахстан

*e-mail: mbr76@mail.ru

Аннотация. В статье проанализировано творчество известного поэта Отежана Нурғалиева, в том числе его философская лирика. Внутреннее наполнение, творческое вдохновение и образные слова автора, отражающие смысл каждого стихотворения поэта, отличают Отежана Нурғалиева от других поэтов. Философия – сложное и осмысленное понятие, стремящееся к пониманию не только окружающей среды, образования и науки, общества и культуры, но и самого человека. По своей проблеме он также имеет тесную связь с некоторыми науками. Тесная связь философии с литературой влияет на исторический процесс с современными проблемами, мыслями. При этом анализируются глубокие мысли поэта о внутренней духовной реальности и нравственности человека и высказанные им мнения о явлениях жизни как о художественном мастерстве автора, отражающем его образ в его творчестве. В сборнике «Афинская школа» поэта нет ситуаций и изменений, которые бы не происходили, когда-то в обществе. Автор ставит своей целью воспевание состояния всего человечества, начиная с Адами и Евы, поэтому были подняты такие вопросы, как мелодии древних времен, смерть и жизнь, судьба и жизнь, добро и зло.

Ключевые слова: философская лирика, литература, поэзия, общество, культура, бытие, религия.

PHILOSOPHICAL LYRICS BY OTEZHAN NURGALIEV

M.R. BALTYSOVA*, N.S. CHAPAY

K.Zhubanov Aktobe Regional State University, Aktobe, Kazakhstan

*e-mail: mbr76@mail.ru

Abstract. The article analyzes the work of the famous poet Otezhan Nurgaliyev, including his philosophical lyrics. The inner content, creative inspiration and figurative words of the author, reflecting the meaning of each poem of the poet, distinguish Otezhan Nurgaliyev from other poets. Philosophy is a complex and meaningful concept that seeks to understand not only the environment, education and science, society and culture, but also the person himself. According to his problem, he also has a close connection with some sciences. The close connection of philosophy with literature influences the historical process with modern problems and thoughts. At the same time, the deep thoughts of the poet about the inner spiritual reality and morality of man and the opinions expressed by him about the phenomena of life as about the artistic skill of the author, reflecting his image in his work, are analyzed. In the collection "The Athenian School" of the poet there are no situations and changes that would not have occurred once in society. The author aims to glorify the state of all mankind, starting with Adam and Eve, so such issues as melodies of ancient times, death and life, fate and life, good and evil were raised.

Key words: philosophical lyrics, literature, poetry, society, culture, being, religion.